

KRITIKAINK

MENEKÜLÉS A TÁRSADALOMBÓL

/Sára Sándor - Csoóri Sándor: Tüske a köröm alatt/

Különös ország ez, különös emberekkel, gondolhatjuk magunkról, melyben a történelem oly sokszor ismétli meg önmagát, s mi mindannyiszor ugyanúgy csodálkozunk: hát nem tanultunk semmit, semmiből? Talán ezért veszünk elő mindig már elmondott régi meséket, újból elolvassuk, átírjuk, megrendezzük másként, hogy megint /még mindig/ valami aktuálisat, soha nem hallottat, visszaköszönőt produkáljunk - ugyanabból a történetből.

A Festő fut a pusztában. Nem tudjuk még róla, hogy a "tehetséges fiatal művész", a Mester legkedvesebb tanítványa, aki gyerekként géppisztollyal a kezében kóborolt Budapest utcáin, nem tudjuk még róla, hogy ő, az ígéretes karrier egykori szépreményű várományosa pályát, egzisztenciát feladva "kiszállt" a dolgok megszokott, mindennapi körforgásából és kivonult a vidék magányába - el a világtól. Nem ismerjük, de futását érzékeljük; menekül, keres valakit vagy egyszerűen csak passzióból fut? Ki tudja. A pusztában nem szokás kocogni. A bevezető képsorok fontosak, mert megelőlegezik a film végét: a céltalan futás a tragédiát, a véres fejű liba a kegyetlen leszámolást; a nyomasztó kezdet megadja az alaphangulatot: a mindent beárnyékoló értelmetlen pusztulását. Az állatokkal kezdődik; a nemzeti parkban agyonlőtt vaddisznók, szemétködörbe dobott libák, a megmérgezett kutya. Azután az emberek következnek; mindenki, aki útban áll. Csak a sasok elérhetetlenek, fent az égben.

A Festő fut a pusztában. Ismerős helyzet ez a művészetben, mondhatni: alapszituáció. A korrupciótól, önzéstől, halogató gyáva taktikázástól megcsömörlött értelmiségi a bűnös metropoliszból a pusztába menekül, a "romlatlan" vidékra, s többen nem vesz

a kezébe ecsetet, helyette kemencét épít, feji a teheneket ... Idill ? Tulajdonképpen nevezhetjük annak is, s ha a dramaturgiára némileg érzékeny néző összetereli a gondolatait, ebből mindjárt ki is találhatja a folytatást: a "Külvilág" /amit ez esetben a libatenyésztő helyi pártfunkcionárius-kiskirály és sleppje testesít meg/ beavatkozik hősünk /antihősünk/ életébe, aki a következő egy órában harcba száll és győz vagy veszít - a műfaj szabályai és az alkotók hangulata szerint variálva a véget. S ekkor történik valami már-már érthetetlen, azaz hogy éppen itt a baj - nem történik semmi.

A Festő fut a pusztában. Fut és nem vesz tudomást a világról. Ameddig megteheti. Az elefántcsonttoronyban ülők nyugalmával hallgatja régi mesterét, aki keménykalaposan-sétapálcásan megjelenik hogy visszavigye oda, ahova tartozik, mert akinek a művészetre van tehetsége, az művekben használja, eméssze el önmagát. Így utasít el másokat is, az öreg parasztot, akinek a tanyáján él, és így intézi, hideg cinizmussal "nőügyeit" is: nem tartozik, hogy ne követelhessenek. Ahogy a kemencét építi, úgy akar kerítést falazni maga és a világ közé. Van, de nem cselekszik. Nem hajlandó elismerni azt, hogy nem helyezheti kívül magát a társadalmon, hogy nem talál olyan helyet ebben az országban, ahol a világból kivonulni akaróként felesleges ne lenne. Felesleges és magányos. Csak a volt nevelőtanára iránti régi /érthető, de passzivitásában irracionális/ gyűlölete, és a "Fontos Ember" lánya iránti maga sem tudja milyen érzése jelzik, hogy képes még a szenvedélyre - tehát emberként létezni.

Érték ezt a filmet vádak azon irányból, hogy túlságosan leegyszerűsít élethelyzeteket, leegyszerűsít típusokat. Magyarán mondva, hogy sematikus. Én inkább azt rovom fel hibájául, hogy olyan mint a pusztaság, ahol játszódik: vigasztalhatatlanul üres, s részletek, amelyekből építkezik a történet, érdektelenek, jórészt elhagyhatók. A Párizsból hozott házibárát, aki semmiből semmit nem ért, s akinek a Pilóta a légiós-

élményeit meséli franciául. A Sofőr, aki A-s rendszámú autót vezet, és jól látható, hogy revolvert hord. Az 1956-os emlékek felidézése, a nézőknek szóló, cinkosnak szánt kiszólások az erdélyi magyarokról és a jogállamiságról. A repülőgép, melynek van ugyan funkciója a film végén, korábban azonban ezt nem sikerült megtalálni; talán ezért tereltet vele a rendező vaddisznókat meg birkákat. Olyan az egész, mint egy régi Jancsó-film, amelynek helyenként hangulata, atmoszférája van, ám a részleteket nem sikerült kidolgozni. Anélkül pedig kétséges az egész hitele. Röviden: megtalálható itt minden, ami egy átlag magyar értelmiségi fejében kavargó - értelmetlen jelszavak és a mindenben politikát keresés, a mindent aktualizálás és a dacos Godot-ra várás. Ha nem művészi kvalitásait vizsgáljuk a filmnek, hanem dokumentumként nézzük, nincs mit az alkotók szemére vetnünk: a mai Magyarországról, a magyar értelmiségről adtak kor-képet.

És mégis ... Amikor megáll a kép, és félig összehúzzák a függönyöket a mozivásznon előtt, hirtelen hallható lesz a csend. A döbbenet csendje. ülünk egy hosszú percig némán, míg lefut a stáblista és valaki szedelőcködni nem kezd. Mert tagadhatatlanul megrendítőek az utolsó képek: a tehetetlen, a pusztában segítségért kiáltó nőalak, és a Festő, féregként elkábítva, elvakítva méreggel, a szó szoros értelmében a porba lesújtva. Vajon képes lesz-e most már "látni", mer-e majd cselekedni, talán világtalanul? Magához tér-e, fel fog-e kelni?

FODOR ENDRE